

Постфольклор

Денисюк Ж.Д. Постфольклор як предмет гуманітарних досліджень: до постановки питання. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 2. С. 19–23.

Перші дослідження постфольклору як окремого культурного явища відбувалися в руслі фольклористичних та філологічних досліджень. Початки поняттєвого й концептуального окреслення й обґрунтування постфольклору в теоретичних дослідженнях належать російському вченому С. Неклюдову. Спираючись на методи структуралістського аналізу в дослідженні міського фольклору, він вводить в науковий обіг поняття "постфольклору" (1995) на позначення якісно нового в жанровому аспекті культурного продукту. Мотивував Неклюдов це тим, що міський фольклор, будучи фрагментованим, значно відрізняється від стадіально й історично передуючих йому усних селянських традицій, не маючи з ними вже нічого спільного. Долучаючи методологічний інструментарій таких гуманітарних дисциплін, як теорія комунікацій, соціологія, психологія, когнітологія, він досліджує не лише тексти, а й інтертекстуальні та контекстні відношення. Відтак, до постфольклорних текстів Неклюдов відносив ті з них, що за своїми сукупними ознаками були несанкціонованими зверху, неелітарними, мали мимовільне зародження і розвиток, належали (як правило) до непрофесійної сфери і мали переважно усний тип побутування – тобто фактично це був пласт "неофіційної" синкретичної міської (і не лише міської) культури.

У подальшому дослідження постфольклору знайшло відображення в працях таких дослідників ближнього зарубіжжя, як М. Алексеєвський, В. Андреев, В. Анікін, А. Архипова, К. Богданов, О. Жарова, А. Єнікеева, А. Каргін, А. Колістратова, А. Костіна, В. Кравчик-Василевська, В. Метальникова, С. Петренко, А. Петрова, М. Прийомишева, Д. Радченко, В. Рукомойникова, Т. Савельєва, А. Савченко, Т. Сулова, Т. Щепанська, Л. Ядришнікова, О. Фролова.

Витоки постфольклору С. Петренко тісно пов'язує з низовою культурою (за М. Бахтіним), з її маргінальністю, вторинністю по відношенню до офіційної ідеології, відтак, на думку дослідника, постфольклор за своєю сутністю постає як своєрідна контркультура. Значною мірою, окрім низової культури, на розвиток постфольклорних форм в кінці XIX – початку XX ст. впливає індустрія масових розваг – ярмаркових видовищ, ресторанної та садово-паркової естради, вистав "балаганного" театру, кафешантанів і кінодивертисментів. Фольклор освоює репертуар "низової" естради, який збагачує міську пісню новими реаліями, мотивами і фабульними моделями. Велику роль в цьому процесі відігравала поява таких принципово нових (порівняно з писемністю) інформаційно-комунікаційних технологій, як запис, зберігання, трансляція звуку і зображення.

Дослідники одностайні в думці щодо необхідності позначення ним тих творів, які за своїми ознаками характеризуються як поліцентричні, фрагментовані відповідно до "соціальних, професійних, кланових, навіть вікових розшарувань суспільства, з його розпадом на слабо пов'язані між собою осередки, які не мають загальної світоглядної основи". На рівні буденної

свідомості постфольклор необхідний як засіб самоідентифікації членів тих чи інших субкультурних спільнот, що виникають в різних соціальних інститутах (школа, вулиця, сім'я). Із субкультурними явищами пов'язував появу пост фольклору В. Андреев, наголошуючи також й на тому, що в умовах розширення комунікативного середовища схожі з фольклорними тексти, належать радше до парафолькору, оскільки зазнають активних впливів з боку професійної літератури та масової культури.

В контексті культурних практик повсякденності розглядала фольклор і постфольклор Л. Ядришнікова. Грунтуючись на основі положень соціально-філософських теорій повсякденності Е. Гуссерля, А. Шюца, П. Бергера, Т. Лукмана, Б. Вальденфельса, сучасне поширення фольклорних практик (або фольклорної феноменології) дослідниця визначає в таких модусах фольклорності, як міфологомагічний, релігійно-сакральний, карнавальностететичний, ритуально-концептуальний. Відтак простір побутування такого фольклору мінімізується, а зміст стискається, вміщуючись в рекламі, вивісці, плакаті, слогані. Нова фольклорність в повсякденності постає не тільки в традиційних образах, а й в окремих фрагментах комунікації – жестах, мовній поведінці, лексиці, символіці речей. Тому найвищою "семіотичною ефективністю" фольклор володіє в інформаційному просторі, який в сучасній культурі став найважливішою частиною повсякденності". Поява постфольклору виводиться із таких культурних практик повсякденності, де головним суб'єктом виступає самодіяльна творча особистість, для якої самодіяльність є безумовною цінністю, вона "добудовує" культуру до цілого, долаючи так драматичні розриви між індивідуально-особистим і безособово-масовим, непрофесійним і професійним, між перевіреном старим (досвідом) і незвіданим новим, авторським і анонімним.

На позначення в культурі постфольклорних явищ, які циркулюють в комунікативному середовищі, зокрема, в інтернеті, науковці застосовують ще такі поняття як інтернет-фольклор, мережевий (віртуальний) фольклор, інтернетлор, електронний фольклор.

Характеризуючи інтернет-фольклор як якісно нову культурну стадію, засновану на переважанні багатоканальної, візуальної форми комунікації, А. Колістратова підкреслює такі його характеристики, як анонімність, колективність авторства, поліваріантність, традиційність текстів, що певною мірою збігаються з характеристиками класичних фольклорних текстів. При цьому інтернет-фольклор оперативно реагує на всі суспільно значимі події, застосовуючи при подачі матеріалу не тільки мову стереотипів та міфологем, але й актуалізує їхнє самовідтворення. При побудові такого твору переважаючою є візуальна складова, разом з тим, вербальні тексти також часто підкріплюються графічними та іконічними символами.

У контексті появи та розвитку цифрової (дигітальної) культури розглядає виникнення постфольклору (або "е-фольклору") польська дослідниця В.Кравчик-Василевська. На її думку, саме завдяки появі нових засобів і форм міжособистісної комунікації стало можливим "формування специфічного різновиду писаного, усного і візуального фольклору транснаціонального характеру ... що передається електронним шляхом (e-folklor)". Завдяки змішаному функціонуванню слова, звуку, образу, анімації відбулося зміщення

жанрів постфольклорних творів, а основними засобами поширення стали SMS, комп'ютерні ігри, електронна пошта, блоги, чати і багато інших форм електронної комунікації. Разом з тим, дослідниця ставить питання й про архівування та зберігання такої фольклорної електронної нарації, з огляду на нетривалий час її актуалізації та постійне оновлення й появу нових текстів.

Суттєвою різницею в змістово-функціональному призначенні фольклору і постфольклору є те, що традиційний (або "класичний") фольклор відображав дійсність дедуктивним методом, де певні цінності лише відображалися в деталях життя – загальне було головним. Логіка постфольклору працює в зворотному, індуктивному напрямку: фрагменти мозаїчної дійсності складаються в картину світу – тут стає важливішою конкретика. Оскільки сучасне суспільство інформативно перевантажене, постфольклорний текст пов'язується з безліччю фрагментів дійсності, в тому числі й культурної, відтак його завдання – художньо освітити деталі й наповнити актуальним змістом.

Одним з фундаментальним і повних в цьому відношенні досліджень є монографія Н.Лисюк, в якій систематизовано жанрові різновиди сучасного міського фольклору, що побутує на різних соціокультурних рівнях та в різних субкультурних середовищах, як от: міська стереотипна проза, міська пісня, фольклор мовленнєвих ситуацій, писемний фольклор, ритуально-магічні практики, прогностичномагічний, політичний фольклор тощо. Появу постфольклору в культурному середовищі сучасності Н.Лисюк пов'язує, насамперед, зі зміною фольклорної парадигми, яка зумовлена комплексом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Серед зовнішніх факторів дослідниця називає історичні, соціальноекономічні, культурні, як-от: зміна устрою й способу життя, урбанізація та міграція населення, посилення соціальної динаміки, формування нових соціокультурних груп, виникнення нової культурної ситуації. Визначаючи постфольклор як "сталий тип комунікації всередині всього соціуму та окремих його спільнот, що забезпечує самоідентифікацію й передання колективного соціального досвіду, основоположних цінностей та норм", його характерними рисами дослідниця називає мультикультуралізм, соціокультурний поліцентризм (творення і розповсюдження окремих фольклорних комплексів різними соціальними групами), злободенність, а відтак швидкозмінність, мінімалізм, інтертекстуальність та цитатність (вторинність) творів, відчутна втрата ними варіативності, зростання ролі індивідуального авторства, функціональна маргінальність, пов'язана зі зміною його функцій та обмеженням їх обсягу.

Активний сплеск появи нових постфольклорних форм в українському культурному середовищі можемо спостерігати від початку першого десятиліття ХХІ ст., що зумовлюється більшим поширенням та доступністю інтернет-комунікацій, появою нових гаджетів, які сприяли як творенню, так і розповсюдженню таких творів. Слід зазначити, що, з огляду на особливості соціально-політичного життя, перебіг всіх важливих і значимих подій у суспільстві завжди активно й оперативно знаходить відголосок у фольклорних формах, даючи свої оцінки, сприймаючи чи заперечуючи певні цінності. Відтак особливе значення в розвитку постфольклорних форм займають суспільно-історичні події протестного характеру, що відбувалися протягом 2004-2005 рр. та 2013-2014 рр. – і до сьогодні, які є найбільш значимими в історії

незалежності України. Карнавальність, сміхове начало, перформанс, мовні ігри, які відбуваються на стику "лінгвістики, філософії та психології" – все це знаходить втілення в нових жанрах і формах постфольклору, до того ж потужно заявляє про себе інтернет-фольклор, творення якого стає надбанням повсякденних комунікативних практик.